

ماهیت پول و رابطه ی آن با تادیبه ی دیون پولی

مؤلف:

امیر اصغر لو

www.ketab.ir

سرشناسه : اصغرلو، امیر، ۱۳۶۸ -
عنوان و نام پدیدآور : ماهیت پول و رابطه‌ی آن با تادیه‌ی دیون پولی / مولف امیر اصغرلو.
مشخصات نشر : تهران: سبز رایان گستر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۱۳۸ص-
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۹۶-۳۳-۰۰

وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس-
موضوع : پول
موضوع : پول -- تاریخ
موضوع : پول (فقه)
رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ ۲م۶الف/۲۲۱HG
رده بندی دیویی : ۳۲۲/۴
شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۳۲۵۴۹

نشر : سبز رایان گستر

عنوان : ماهیت پول و رابطه‌ی آن با تادیه‌ی دیون پولی
مولف : امیر اصغرلو

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۹۶-۳۳-۰۰

حروف چینی و صفحه آرایی: دفتر فنی طاها: ۶۶۴۱۶۵۶۵-

نوبت چاپ: اول

تعداد صفحه: ۱۳۸

تاریخ نشر: ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

آدرس : تهران - خیابان انقلاب - خیابان فخررازی - کوچه انوری پ ۱۲ ط ۱

چکیده

مهمترین مسأله‌ای که در پرداخت دیون پولی مطرح می‌گردد، مسأله اثر نوسانات ارزش پول در حدود تعهد مدیون است و به عبارت دیگر سوال اساسی که در دیون پولی مطرح می‌گردد این است که آیا مدیون، پرداخت پولی معادل قدرت خرید زمان ثبوت دین را بر عهده گرفته است یا پرداخت پولی مساوی با ارقام اسمی و ظاهری دین را؟ در تشخیص موضوع دیون پولی، شناخت ماهیت پول نقش اساسی دارد. در بین دیدگاه‌های مختلف پیرامون مثلی یا قیمی بودن پول، نظری که پول را اعتباری می‌داند قوی تر به نظر می‌رسد و از دایره ی مثلی یا قیمی بودن خارج است. چرا که پول‌های امروزی ارزش ذاتی ندارد.

بررسی تحلیلی وظایف پول نشان می‌دهد که مقدار ذخیره ارزش یکی از مهمترین وظایف پول است و نظریه ی قدرت خرید درباره ماهیت پول به دلایلی ترجیح دارد. در مقابل گروهی معتقدند در پرداخت دیون پولی باید به قدرت اسمی پول توجه شود نه قدرت حقیقی آن، که مهمترین دلایل این گروه عبارتند از مثلی بودن پول، مسأله ربا و... در این نوشتار دلایلی برای جبران کاهش ارزش پول ارائه شده است: خروج موضوعی جبران ارزش پول از ربا، عرف، قاعده شروط، قاعده ضمان، احترام مال مومن، آیه «**أَوْفُوا بِالْعُقُودِ**»، لزوم رعایت عدل و قاعده لاضرر از ادله این امر به شمار می‌رود. بر اساس یافته‌های این پایان نامه، تأیید شده که جبران کاهش ارزش پول به نرخ روز امری مشروع و ضروری است.

همچنین به پاره‌ای از قوانین که به نوسان ارزش پول پرداخته اند اشاره خواهد شد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	چکیده
۱۳	مقدمه
	فصل اول: ماهیت پول و مبادلات پولی
۱۸	بخش نخست: کلیات
۱۸	مبحث اول: تعریف مال:
۱۸	گفتار اول: مال از نظر لغت شناسان
۱۸	گفتار دوم: مال از نظر اقتصاد دانان
۱۸	۱: نظریه ارزش (هزینه تولید یا کار)
۱۸	۱-۱: هزینه تولید
۱۹	۲-۱: هزینه کار
۱۹	۲: نظریه ارزش (مطلوبیت)
۱۹	۳: نظریه تلفیق (ارزش، هزینه، مطلوبیت)
۲۰	گفتار سوم: مال از نظر حقوقدانان:
۲۰	گفتار چهارم: مال از نظر فقیهان
۲۲	مبحث دوم: تعریف پول، پیدایش، تکامل و پشتوانه آن
۲۲	گفتار اول: مفهوم پول
۲۵	گفتار دوم: تاریخچه ی پول
۲۹	گفتار سوم: وظایف پول
۳۰	گفتار چهارم: تکامل و پشتوانه پول‌های امروزی
۳۰	۱: تکامل پول
۳۱	۲: پشتوانه پول
۳۴	بخش دوم: دیون پولی
۳۵	مبحث اول: ماهیت پول از نظر فقیهان
۳۵	گفتار اول: آیا پول مال مادی است یا غیر مادی؟
۳۶	گفتار دوم: آیا پول مثلی است یا قیمی

- الف: تعریف مثلی یا قیمی ۳۶
- ب: دیدگاه‌های موجود پیرامون مثلی یا قیمی بودن پول ۴۰
- ۱: پول مثلی است ۴۰
- ۲: پول قیمی است ۴۱
- ۳: پول هم قیمی است و هم مثلی ۴۱
- ۴: پول نه مثلی است و نه قیمی ۴۲
- مبحث دوم: نظرات ارائه شده پیرامون موضوع دیون پولی: ۴۳
- گفتار اول: نظریه‌ی ارزش اسمی و آثار آن ۴۴
- ۱: نظریات فقیهان و اندیشمندان اسلامی: ۴۶
- ۲: مبانی نظریه‌ی ارزش اسمی و نقد آن ۴۸
- ۱-۲: قوانین مورد استناد ۴۸
- ۲-۲: مجهول بودن ارزش واقعی ۵۲
- ۲-۳: عرف ۵۴
- ۲-۴: روایات ۵۶
- ۳: نظریه ارزش اسمی در حقوق خارجی ۵۸
- گفتار دوم: نظریه‌ی ارزش واقعی و آثار آن: ۵۹
- ۱: نقد نظریه: ۶۰
- ۲: نظریات فقیهان و اندیشمندان اسلامی: ۶۱
- ۳: نتیجه‌گیری نظریه‌ها و پاسخ به انتقادهای مفروض ۶۵
- مبحث سوم: پاره‌ای از قوانین که به نوسان ارزش پول پرداخته‌اند: ۶۹
- گفتار اول: قبل از انقلاب: ۶۹
- الف: قانون مدنی: ۷۰
- ب: قانون آیین دادرسی مدنی: ۷۰
- ج: قانون ثبت اسناد و املاک کشور: ۷۱
- د: قانون تجارت: ۷۲
- گفتار دوم: بعد از انقلاب: ۷۳
- نتیجه‌گیری ۸۲
- گفتار سوم: قالبهای مورد توجه قانونگذار در جبران کاهش ارزش پول ۸۳

- ۱: خسارت تأخیر تأدیه ۸۲
- ۲: شرط ضمن عقد ۸۴
- ۳: رعایت تغییر شاخص قیمت سالانه ۸۵
- گفتار چهارم: عوامل کاهش ارزش پول ۸۶

فصل دوم: بررسی مبانی جبران کاهش ارزش پول

- گفتار اول: تعریف ربا ۸۸
- گفتار دوم: انواع ربا ۸۹
- ۱: ربای قرضی ۸۹
- ۲: ربای معاملی ۹۰
- گفتار سوم: حرمت ربا ۹۱
- ۱: حرمت ربا از منظر قرآن ۹۱
- ۲: حرمت ربا از منظر روایات ۹۱
- گفتار چهارم: نتیجه گیری ۹۱
- مبحث دوم: عرف ۹۲
- گفتار اول: تعریف عرف ۹۲
- گفتار دوم: وظایف عرف در رجوع به مصادیق ۹۳
- گفتار سوم: جمع بندی و نتیجه گیری ۹۴
- مبحث سوم: قاعده شروط ۹۵
- گفتار اول: مفهوم واژه شرط ۹۵
- گفتار دوم: مدارک قاعده شروط ۹۶
- ۱: کتاب ۹۶
- ۲: سنت ۹۷
- گفتار سوم تحلیل نحوی حدیث ۹۷
- گفتار چهارم: مفاد حدیث ۹۸
- گفتار پنجم: اقسام شرط ۹۸
- گفتار ششم: شرایط صحت شرط ۹۹
- گفتار هفتم: نتیجه گیری ۱۰۲

- ۱۰۲..... مبحث چهارم: قاعده ضمان ید
- ۱۰۲..... گفتار اول: معرفی قاعده
- ۱۰۳..... گفتار دوم: مستندات قاعده
- ۱۰۳..... ۱: بنای عقلا
- ۱۰۳..... ۲: سیره مسلمین
- ۱۰۳..... ۳: حدیث « علی الید »
- ۱۰۴..... گفتار سوم: مفهوم حدیث « علی الید »
- ۱۰۴..... گفتار چهارم: فروع قاعده
- ۱۰۴..... ۱: عدم دخالت عمد و قصد در ضمان ید
- ۱۰۴..... ۲: عدم دخالت عدوان در داشتن مسئولیت
- ۱۰۵..... ۳: مطلق بودن ضمان نسبت به منشأ عیب و تلف
- ۱۰۵..... ۴: شمول قاعده بر ید صغیر و مجنون
- ۱۰۵..... ۵: دلالت قاعده بر ضمان منافع
- ۱۰۶..... گفتار پنجم: نتیجه گیری
- ۱۰۶..... مبحث پنجم: قاعده ی احترام به مال مردم
- ۱۰۶..... گفتار اول: مستندات قاعده
- ۱۰۶..... ۱: بنای عقلا
- ۱۰۶..... ۲: روایات
- ۱۰۸..... گفتار دوم: نتیجه گیری
- ۱۰۹..... مبحث ششم: براساس آیه اول سوره ی مبارکه ی مائده
- ۱۰۹..... گفتار اول: بیان مفاد آیه
- ۱۱۰..... گفتار دوم: تاکید ائمه اطهار (ع)
- ۱۱۰..... گفتار سوم: نتیجه گیری
- ۱۱۰..... مبحث هفتم: قاعده لاضرر
- ۱۱۱..... گفتار اول: مستندات قاعده
- ۱۱۱..... ۱: کتاب
- ۱۱۱..... ۲: روایات
- ۱۱۳..... ۳: عقل

۱۱۳.....	۴: اجماع.....
۱۱۳.....	گفتار دوم: بیان مفاد حدیث.....
۱۱۳.....	۱: معنای ضرر.....
۱۱۴.....	۲: معنای ضرار.....
۱۱۵.....	۳: معنای «لا» در حدیث لاضرر.....
۱۱۵.....	۳-۱: نظریه شیخ انصاری.....
۱۱۵.....	۳-۲: نظریه مرحوم آخوند خراسانی.....
۱۱۶.....	۳-۳: نظریه مرحوم شریعت اصفهانی.....
۱۱۷.....	۳-۴: نظریه مرحوم نراقی.....
۱۱۸.....	۳-۵: نظریه امام خمینی (ره).....
۱۱۹.....	۳-۶: نظریه مورد اختیار.....
۱۱۹.....	گفتار سوم: نتیجه گیری.....
۱۲۰.....	مبحث هشتم: عدالت.....
۱۲۰.....	گفتار اول: تعریف عدالت.....
۱۲۱.....	گفتار دوم: طرح عدالت به عنوان قاعده فقهی.....
۱۲۲.....	گفتار سوم: مستندات قاعده عدالت.....
۱۲۲.....	۱: کتاب.....
۱۲۳.....	۲: روایات.....
۱۲۳.....	۳: عقل.....
۱۲۳.....	گفتار چهارم: کاربرد قاعده عدالت.....
۱۲۴.....	گفتار پنجم: رعایت قاعده عدالت در جبران ارزش پول.....
۱۲۷.....	نتیجه گیری.....
۱۲۸.....	پیشنهاد:.....
۱۳۱.....	منابع و مأخذ:.....
۱۳۴.....	ب: کتب عربی.....
۱۳۷.....	ج: مقالات:.....

الهی انا الفقیر فی غنای؛ کلّیف لا اکون فقیراً فی فقری.
 الهی انا الباهل فی علمی؛ کلّیف لا اکون جهولاً فی بهولی.

اهمیت (پول) و کاربرد گستره‌ی آن در روابط حقوقی بر کسی پوشیده نیست. پول در همه‌ی روایای زندگی فردی و اجتماعی نفوذ کرده و نقش بسیار پیچیده و گسترده‌ای یافته است. امروزه اکثر وام‌ها به پول است، اجاره بها نیز به طور معمول مقداری پول است، ثمن مبیع نیز در بیشتر مواقع مبلغی پول است و اصولاً هدف از اختراع و بکارگیری پول، این است که یک پای دادوستدها باشد. با وجود این شکی نیست که اگر فایده‌ی پول، همانند فایده‌ی سایر اموال بود، لزومی بر تفکیک پول از دیگر اموال احساس نمی‌شد. اما پول‌های امروزی تفاوتی اساسی با دیگر اموال دارند: کاربرد پول‌های امروزی در مصرف و نابود کردن آنها نمی‌باشد بلکه فایده‌ی پول‌ها تنها در از دست دادن آنها در مقابل به دست آوردن اموال دیگر خلاصه می‌شود. از این توان پول که می‌توان با از دست دادن آن، مقداری از اموال دیگر به دست آورد تعبیر به (قدرت خرید) یا (ارزش) پول می‌گردد.

موفقیت در موضوع مورد بحث از یک طرف بستگی به شناسایی پدیده‌ی پیچیده‌ی اقتصادی (پول) دارد. و از طرف دیگر لزوم دقت در پیامدهای کاهش ارزش پول بر بخش‌های مختلف زندگی مردم و ضوابط اقتصادی و فقهی، در ارائه‌ی نظر صحیح و مناسب امری ضروری با نظر می‌رسد. پول نیز مانند بسیاری از حوادث پدیده‌های اجتماعی، در بستر تاریخ بشر، پدید آمده و عوامل گوناگونی مانند: زمان، مکان، آداب و رسوم، نظام‌های سیاسی، وضعیت زندگی مردم و... در مراحل تکامل آن تاثیر گذارده که هرازچندگاهی، نمودی نو در صحنه‌ی اجتماع می‌یابد. درک درست از ماهیت و ویژگی‌های پول، بویژه برای فقیهان، شناسایی پیشینه و دگرگونی‌های تاریخی و همچنین موقعیت فعلی و عوامل چندگانه‌ی تأثیر گذار در تکوین و تحولات آن را می‌طلبد.

فقیه برای دست یابی به حکم صحیح هر پدیده‌ی ای، نخست باید ماهیت و ویژگی‌های آن را بشناسد و آنگاه موضوع و فرع فقهی شناخته شده را به اصل آن برگرداند. پول، یکی از پدیده‌های

پیچیده‌ی اقتصادی است و به گونه‌ای ژرف، می‌بایست در فقه و اقتصاد، بررسی شود. در نظام اسلامی، برای به کارگیری پول و سیاست‌های پیرامون آن، به احکام فقهی آن نگاه می‌شود. بنابراین، اگر ماهیت پول درست شناخته نشود، شاید احکام استوار بر آن، درست و دقیق مشخص نگردد و در پی آن، سیاست‌گذاران پولی و بانکی، سیاست‌های مفید پولی را نتوانند به کارگیرند.

۱-۱: بیان مسأله

پول نقش مهم و اساسی در اقتصاد و در مبادلات بین افراد، اعم از بیع، قرض، مهریه، دیه، و ... ایفا می‌کند. کاهش مستمر ارزش پول آثار مهم و گسترده‌ای در اکثر مبادرات اقتصادی، به جای می‌گذارد. امکان مطالبه کاهش ارزش پول و خسارت تاخیر تادیه، از موضوعات مهم و مورد اختلاف بین صاحب نظران است. امکان مطالبه‌ی ارزش پول و اینکه آیا مدیون در تعهدات و دیون پول باید مثل آن را بدهد یا قیمت آن را؟ همواره حائز اهمیت بوده است و معلول برداشت‌های متفاوتی است که در میان صاحب نظران از برخی ویژگی‌های پول، نظیر مثلی یا قیمی، وجود دارد. و اینک این سوالات مطرح می‌شود که شناخت ماهیت پول چه تاثیری در احراز بازپرداخت و تادیه دیون پولی دارد؟ آیا در تادیه دیون پولی، ملاک برائت ذمه، پرداخت ارزش اسمی پول است یا ارزش واقعی آن؟ و آیا اساساً جبران کاهش ارزش پول، لازم است؟ و از طرف دیگر در این نوشتار، در پی پاسخگویی به این سوالات هستیم که آیا دریافت سود و زیان یکسان، از وام گیرنده، بدون توجه به سود و زیان قرارداد و آثار تورم، جایز است؟ و آیا میزان ثابت سود پرداختی به ودیعه‌گذاران و تاثیر ندادن آن به نوسانات نرخ برخواسته از تورم، در سود بدست آمده صحیح است؟ و آیا در جبران کاهش ارزش پول، دائن یک نوع منفعت و زیادتی دریافت می‌کند که از مصادیق ربا محسوب شود؟ سیره متشرعه راجع به کاهش ارزش پول در ادای دین چه دیدگاهی دارد؟ و آیا آن را لازم می‌شمارد؟ و بالاخره دیدگاه قانونگذار تحلیل و بررسی خواهد شد که آیا

در قانون مصادیقی داریم که تورم و کاهش ارزش پول در ادای دین موثر باشد؟ و آیا وجوب تادیه کاهش ارزش پول منجر به جهالت می‌شود؟ و پرسش‌هایی از این قبیل که فقط با مشخص شدن ماهیت و چیستی پول کنونی می‌توان برای آنها پاسخی یافت.

۱-۲: سئوال‌های تحقیق:

۱-۲-۱: آیا شناخت ماهیت پول، تاثیری در بازپرداخت دیون پولی دارد؟

۱-۲-۲: آیا پول از مقولات مثلی یا قیمی محسوب می‌شود؟

۱-۲-۳: با توجه به کاهش ارزش پول، آیا پرداخت ارزش اسمی، باعث برائت

ذمه

می‌شود، یا منوط به پرداخت ارزش واقعی است؟

۱-۲-۴: آیا پرداخت ارزش واقعی پول در تادیه ی دیون پولی، مستلزم ربا می‌شود؟

۱-۳: فرضیات تحقیق:

۱-۳-۱: تادیه ی دیون پولی منوط به شناخت ماهیت پول است.

۱-۳-۲: پول‌های امروزی مال مادی و اعتباری محض هستند و از ضابطه ی مثلی و قیمی بودن خروج تخصصی دارند.

۱-۳-۳: با توجه به کاهش ارزش پول و اینکه عرف و عقلا در مبادلات خود با پول کانون توجه خود را روی ارزش مبادله‌ای آن متمرکز می‌کنند، پرداخت ارزش واقعی موجب برائت ذمه می‌گردد.

۱-۳-۴: جبران کاهش ارزش پول و پرداخت ارزش واقعی آن امری مشروع و موضوعاً از مبحث ربا خارج است.

۱-۴: پیشینه ی موضوع:

پیرامون ماهیت پول، به طور کلی تحقیقات مختلف و مهمی صورت گرفته که با بررسی آنها ابتکاری بودن موضوع تحقیق حاضر روشن می‌گردد. اهم آنها عبارتند از:

۱-۴-۱: کتاب: ماهیت پول و راهبردهای فقهی و اقتصادی آن / نویسنده احمدعلی یوسفی / پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه ی اسلامی. در این کتاب به تاریخچه ی پول، عناوین ملحق به پول و اثبات یا نفی برخی فرضیه‌ها نظیر مثلی یا قیمی بودن پول

پرداخته شده است و به مساله‌ی ماهیت پول و رابطه‌ی آن با تادیه‌ی دیون پولی اشاره‌ای نشده است.

۱-۴-۲: پایان نامه: تحلیل ماهیت پول و اثر آن بر منضبط کردن حقوقی سیاستهای پولی / محمد اسماعیل توسلی / پژوهشگاه حوزه و دانشگاه / ۱۳۹۲ / در این رساله دیدگاه اندیشوران غرب درباره‌ی ماهیت پول ارائه شده و به این نتیجه رسیده است که هیچ کدام از دیدگاهها رضایت بخش نیست و باید رویکردی جدید نسبت به ماهیت پول ارائه شود و به مساله‌ی تادیه‌ی دیون پولی پرداخته است.

۱-۴-۳: مقاله: پول و احکام فقهی آن / فیاض قرائی / نشریه مقالات و بررسیها / تابستان ۸۵ / شماره ۸۰. در این مقاله به ماهیت پول و ارتباط آن با مسائلی نظیر بای معاملی و فرضی و حکم خمس و زکات پول امروز پرداخته شده است و به مساله‌ی تادیه‌ی دیون پولی اشاره‌ای نشده است.

۱-۴-۴: مقاله: ماهیت پول از جهت مثلی یا قیمی بودن / ابوالفضل فرحبخش / نشریه‌ی گفتمان حقوقی / پاییز و زمستان ۱۳۸۹ / شماره‌های ۱۷ و ۱۸. در این مقاله هم صرفاً به جنبه‌ی ماهیت پول پرداخته شده است و به جنبه‌ی ارتباطی آن با تادیه‌ی دیون پولی پرداخته نشده است.

بنابراین با انجام این تحقیق می‌توان به اختلاف موجود در تادیه‌ی دیون پولی پایان داد؛ و یک رویه‌ی واحد در پرداخت دیون پولی ایجاد کرد و النهایه، در متن قوانین نیز آن را پیش بینی نماییم.

۱-۵: روش پژوهش :

روش کار در این تحقیق، مستند و تحلیلی است. در این تحقیق ابتدا ماهیت پول مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس نظریات ارائه شده پیرامون جبران ارزش پول مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت نظریه جبران ارزش واقعی پول مورد تایید قرار می‌گیرد.

برای نیل به هدف مزبور مراجعه به منابع معتبر فقهی و غیر فقهی، امری ضروری محسوب می‌شود. همچنین مراجعه به منابع اینترنتی نیز در این تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد.